

rolle i 1846 og hans stilling til revolutionen. Selv om Gills materiale altså ikke er nyt, kan hans bog tjene som en god og nyttig sammenfatning af den polske revolution 1846 og af de komplicerede problemer i Polens historie i 1800-tallet.

Emanuel Halicz

David L. Ransel: The Politics of Catherinian Russia. The Panin Party. Yale University Press, New Haven & London, 1975. 327 s. \$ 20.00.

David L. Ransel (associate professor ved Illinois universitet) bygger sin interessante undersøgelse på arkivstudier i Moskva, Leningrad, Stockholm og København. Bogen hviler på private og statslige akter vedrørende russisk politik ved midten af 1700-tallet og i Katharina II.s tidligste regeringsperiode, men forfatteren samler sin opmærksomhed om Panin-partiet og dets leder, Nikita Panin (1718–83) fra dennes diplomatiske karriere i Danmark og Sverige til hans indsats som ledende minister i de første tyve år af Katharinas regering og som formynder for tronarvingen, Paul. Han vender sig mod den ældre russiske og sovjetiske historieforskningens tilbøjelighed til at fremstille Panin som en statsmand, der i det hele delte det gamle *boiar*-aristokratis horisont, og som efter sit lange ophold i Sverige, hvor han havde udviklet tilbøjeligheder for konstitutionelt monarki, vendte tilbage til Rusland som leder af et parti, hvis hovedformål blot var at begrænse czarens magt til gunst for et snævert oligarki af prominente familier.

Ifølge Ransel fik det vesteuropæiske uddannelsessystem, Peter den store havde indført, en selvforstærkende effekt, der medførte, at ledende medlemmer af den russiske elite (bl. a. Panin) ikke længere fandt det traditionelle system forsvarligt og følte de gamle normer snærende for de overlegne nye. Statsmandens handlingsmuligheder – og selv reformatorens reformmuligheder – lod sig blot kun gennemføre ved opretholdelse og udnyttelse af det traditionelle, hierarkiske patronatsystem. Konflikten mellem Panins reformgruppe, den gældende samfundsorden og nødvendigheden af at overholde de traditionelle, politiske handlingsmønstre var reel nok; ministrene måtte manøvrere som de bedst kunde, men de kunde blot ikke unddrage sig det paradoks at skulle indhente monarkens – eller reelt despotens – samtykke for at kunne bane vejen for et oplyst regime.

De interne problemer, den vesteuropæiske oplysningens indflydelse og statskuppet 1762 præsenteres på overbevisende måde, hvorimod forf.s andet hovedanliggende – den diplomatiske front og Panins virksomhed her – behandles altfor alment. Der gives ingen tolkning af Panins opfattelse af Nordens harmoni eller af hans holdning til Polens første deling. Der foreligger ingen efterretninger om Panins rolle i forhandlingerne forud for indgåelsen af neutralitetsaftalerne mellem Rusland og de skandinaviske lande 1780. For en dansk læser har kapitlerne 1 og 9 dog betydelig interesse ved at fremlægge materiale om danske (specielt københavnske) forhold og til belysning af Ruslands holdning til Danmark fra 1760'erne til 1780'erne.

Emanuel Halicz

G. Benecke: Society and Politics in Germany 1500–1750. Routledge & Kegan Paul, London, 1974. xi + 436 s. £ 6.95.

Ifølge forlagsreklamen leverer denne bog »a radical new interpretation of the Holy Roman Empire from the late fifteenth to the early nineteenth century«; hvis læseren forventer en grundlæggende og almen omfortolkning, er etiketten vildledende. Forfatte-

rens hovedidé – hvortil der vel at mærke på forhånd er ansatser i tysk forskning – er simpelthen, at den federative organisation af det tyske rige og balancen mellem rigsorganer, territorielle myndigheder og befolkningen gav positive muligheder for en levedygtig og reelt funktionsduelig intern organisation; kritikken af rigets nationale atomisering hører en senere tid til. Tesen anskueliggøres ved en række analyser – på anden hånd – af en serie nordvesttyske, gejstlige og verdslige småterritorier og på første hånd af et ganske omfattende detailstudium af grevskabet Lippe. Bogens hovedidé er vel eftertanke og fremtidig forskning værd (på bredere basis end bogens pretentive titel lader formode), men den krydres vel ofte af banale betragtninger over det federative forfatningsystems velsignelser.

E. Ladewig Petersen

Erasmus, edited by *Richard L. DeMolen* (Documents of modern history). Edward Arnold, London, 1973. ix + 190 s. £ 3, som paperback £ 1.50.

Denne amerikanske Erasmus-antologi indeholder et fængslende udvalg af epistler og skrifter, forfattet af bibelhumanismens ypperste repræsentant. Samtlige tekster bringes i engelsk oversættelse, og en vis kronologisk orden er tilstræbt. Udgaven indledes med Desiderius Erasmi senere betragtninger over en øjensynligt lidet lystelig barndom og ungdom, der henlevedes i skyggen af en illegitim fødsel og mandede ud i en påtvungen klostertilværelse. Dette afsnit præges af et påfaldende ressentiment og en stærk følelse af forurettelse overfor omgivelserne – broderen, formynderne, kammeraterne, universitetslærerne i Paris og biskoppen af Cambrai, der finansierede hans studier. Bogens sidste afsnit er helliget polemikken med og om Luther samt alderdomsårene i det hele taget. Så vidt er udgaven disponeret klart og instruktivt. Den mellemliggende og afgørende fase af Erasmi levned har imidlertid fået en uheldig udformning. Udgiveren har her sorteret teksterne efter geografiske kriterier – højst forvirrende, eftersom Erasmus førte en omflakkende tilværelse. Alene England aflagde han seks besøg i perioden 1499–1517, heraf to årelange, der alle behandles under ét. Det bevirker, at læseren undertiden sent i udgaven erfarer baggrunden for en udvikling, han allerede har stiftet bekendtskab med. Bogen henvender sig vel særligt til idéhistorikere, teologer og filosoffer. Historikeren vil savne kontrolmateriale til at sætte Erasmus-skikkelsen i relief, samt oplysninger om teksternes proveniens. Visse moderne udtryk tyder på, at udgiveren har forholdt sig temmelig frit overfor den gamle oversættelse fra århundredskiftet, han henviser til. Kommentarer og noter (hvoraf der er siger og skriver to, begge på s. 180!) er mere end sparsomme. Dog kunne de temmelig vilkårligt anbragte skarpe parenteser med forklarende navne, indsat i selve teksten, uden skade have været udeladt. Brevet s. 80–81 kan ikke være skrevet i Basel, som det oplyses i overskriften, da det omhandler oplevelser »her« i Gent (Flandern). Bogen er udstyret med et »biografisk register«. Det oplyser personernes dødsår, men mangler sidehenvisninger.

Mikael Venge

A. G. Dickens: The German Nation and Martin Luther. Edward Arnold, London, 1974. vii + 254 s. £ 3.75.

Bogens proklamerede sigte er at forklare den tyske reformation. Meget overraskende konstaterer forf., at der indgik talrige elementer i reformationen, at alle forudsætninger havde været til stede, og at Luthers fremtræden kun var den tilfældige ydre anledning (s. 223 ff.). Indholdet er heldigvis et andet og langt mere specielt, end titel og these lader